

IZVJEŠĆIVANJE O RANJIVIM SKUPINAMA

PRIRUČNIK ZA RAD NOVINARA

Zagreb, rujan 2022.

Izvješćivanje o ranjivim skupinama

Priručnik za rad novinara

Koncipirao i uredio

Boris Beck

Autori teksta

Danijel Labaš, Igor Kanižaj,

Nedjeljko Marković,

Marija Granić, Ivan Uldrijan

Nakladnik

Matica hrvatska

Ulica Matrice hrvatske 2

10000 Zagreb

T: 01 4878 360

www.matica.hr

inkluzija@matica.hr

Za nakladnika

Miro Gavran

Voditelj projekta

Goran Galić

Koordinatorica projekta

Jelena Gazivoda

Projektna administratorica

Tamara Kvas

Lektorica

Elizabeta Pernar

Stručni recenzenti

prof. dr. sc. Jerko Valković,

Hrvatsko katoličko Sveučilište, Zagreb

izv. prof. dr. sc. Ivica Šola,

Sveučilište J. J. Strossmayera, Osijek

ISBN 978-953-341-242-9

CIP zapis dostupan u računalnome

katalogu Nacionalne i sveučilišne

knjižnice u Zagrebu pod brojem

001149057.

Dizajn

Narcisa Vukojević

Fotografija

unsplash.com

pexels.com

Fotografija na naslovnici

Markus Spiske,

unsplash.com

Tisk

Markulin tisk d.o.o.

Priručnik je izdan u okviru projekta

Uključiva kultura – potpora socijalnoj inkluziji

kroz kulturu putem Vjenca

koji provodi Matica hrvatska s partnerima

Udrugom Pragma i Društvom za komunikacijsku
i medijsku kulturu. Sadržaj Priručnika isklučiva je
odgovornost Matice hrvatske.

Za više informacija o EU fondovima:

www.strukturnifondovi.hr

IZVJEŠĆIVANJE O RANJIVIM SKUPINAMA

PRIRUČNIK ZA RAD NOVINARA

Pragma*

dkmk

SADRŽAJ

— RIJEČ UREDNIKA	9
— ZA POČETAK — PITANJE	11
— UTRKA ZA INFORMACIJOM	
— I NJEZINE ŽRTVE	15
— ZAŠTO TREBA PISATI	
O RANJIVIM SKUPINAMA	21
— TRAŽI SE PARTNERSKI PRISTUP	25
— IZVJEŠTAVANJE O DJECI ČIJI SU	
RODITELJI U ZATVORU	29
— HM, NE IZGLEDATE SIROMAŠNO	49
— OSOBE IZA INVALIDITETA	57
— LJUDI KOJI NAM DOLAZE	69
— OPREZ: PREDRASUDA NA PUTU!	77
— I NOVINARI TREBAJU POMOĆ	
I POTPORU	81
— POSLJEDNJI SAVJET	85
— POGOVOR VODITELJA PROJEKTA	91
— IZVORI ZA PRIRUČNIK	93
— SURADNICI NA KNJIZI	97

RIJEČ UREDNIKA

Ima ljudi koji se otimaju da dospiju u medije; drugi su se u njima zatekli ni krivi ni dužni. Novinari su često u bijegu od ovih prvih, i u lovnu na ove druge, a pojavljuje se kao zakonitost sljedeće – oni željni medija znaju se predstaviti i previše dobro, a oni koji su medijski nevješti, teško oblikuju svoj glas. Tu je novinarska odgovornost veoma velika: kako izvijestiti o ljudima u teškim situacijama, a da im se sačuva dostojanstvo; kako prenijeti informaciju, a da ju se ne svede na senzaciju; kako prenijeti osjećaj, a da se ne upadne u srce drapajuću melodramu; kako onima u nevolji, kojima samopromocija nije ni u peti, formulirati predstavljanje; kako da medij ne bude tek jednosmjerna ulica, u kojoj tužne priče teku prema vojerskoj publici, nego da i čitatelji i slušatelji mogu užvratiti pogodenima svojom pomoći; kako da novinari ljude o kojima izvješćuju ne pretvore u žrtve svojih medija, a i da sami to ne postanu; kako da, konačno, čovjek prestane biti objekt medija i postane njihov subjekt.

Pred vama je kratak priručnik koji daje uvod u važnu temu: kako izvješćivati o pripadnicima ranjivih skupina. Autori su uvaženi stručnjaci za medije i rad s ranjivim skupinama, a tekstovi iz ove knjizice predstavljaju naglaske iz njihovih članaka

objavljenih u *Inkluziji*, prilogu *Vijenca* za promicanje socijalne uključenosti koji je Matica hrvatska od 2020. do 2022. provela s partnerima Udrugom Pragma i Društvom za komunikacijsku i medijsku kulturu u sklopu projekta *Uključiva kultura*.

Njihov je rad u Hrvatskoj pionirski, a već je toliko širok i stručan. Iz njihovih radionica i tekstova naučio sam mnogo ne samo o radu s osobama iz ranjivih skupina nego i o novinarstvu općenito – njihovi uvidi i praktični savjeti daleko nadmašuju jednokratnost projekta te predstavljaju i temelj i smjernice za rad svakog novinara. Meni je ova tema bila veliko otkriće i otvorila mi je nove medijske vizure – nadam se da će tako biti i s vama!

Boris Beck

ZA POČETAK — PITANJE

Nakon što su mediji o njoj napravili reportažu, jedna je mlada osoba s invaliditetom ispričala ovo:

“Novinarka me uporno htjela fotografirati s mojim štakama u pozadini, dok sam ja htjela da one ne budu na fotografiji. Novinarka je rekla da joj je tako odredila urednica i da ako ne napravi kako joj je rečeno, izgubit će posao, pa sam pristala.”

A ovako je žiri, sastavljen od pripadnika ranjivih skupina, koji dodjeljuje hrvatsku nagradu *Svjetionik* za dostoјno izvještavanje o siromaštvu, opisao rad jednog novinara u kategoriji tiskanog priloga:

“U čitavom se članku osjeća prava ljudska briga za čovjeka. I sam se autor s poštovanjem odnosi prema osobama koje prikazuje, tekstrom i fotografijom. Donosi izjave i iskustva siromašnih, dječatnika i volontera koji sudjeluju u pomaganju te budi svijest zajednice o potrebi uključivanja u slične projekte. Autor se služi jednostavnim rječnikom i dopire do čitatelja, do te mjere da su se neki od nas jako poistovjetili s onime što se opisuje. I na kraju, članak u čitatelju budi nadu i sigurnost da će pomoći osobama u potrebi biti tu i dalje, koliko god situacija bila teška.”

Novinari pišu priče, a katkada i sami postaju priča. U kojoj bismo priči željeli biti, prvoj ili drugoj?

UTRKA ZA INFORMACIJOM — I NJEZINE ŽRTVE

Mediji prečesto pristupaju ljudima iz ranjivih skupina senzacionalistički, i umjesto da prenesu informaciju, žele izazvati sažaljenje

Ubrzani ritam života i djelovanja nanio je goleme štete baš bogatim društвима koja stalno trče i žure i stalno od nečega bježe, pri čemu zaboravljaju, kako je to lijepo napisao Bernhard Schlink u svojem djelu *Žena kojoj sam čitao*, da se i bježeći – nekamo stиže! A kamo? Danas bismo mogli reći da se stиže do – kulta informacije. Brze, nema veze što je površna. Imperativ vremena važniji je od svega drugoga: biti što brže informiran o svemu i svačemu – i time se osjećati intelektualno zadovoljen. Kao da je to danas jedan od postulata suvremenog čovjeka, na što upozorava Theodore Roszak kada kaže da u naše doba – navodno – svi, od žutog tiska do sveučilišnih predavanja, samo i upravo informiraju. I ništa drugo.

No mi se u tom informacijskom društvу pitамо: što je s tumačenjem, razumijevanjem i povezivanjem ideja; s pitanjem o svrsi onoga što živimo; s pitanjem o vrednotama do kojih držimo. Hoće li nam sve to uspjeti protumačiti današnji mediji ili su se i oni priklonili – možda čak i poklonili, pavši ničice na koljena – potrošačkom društvу koje i njima vlada, društvу u kojemu je

tržište novi bog, profit krajnji cilj i svetinja, a čovjek čovjeku puko sredstvo, potrošna roba, artikl na polici i na tržištu rada? Je li doista došlo suvremeno doba omalovažavanja svih ljudskih vrijednosti, dehumanizacije društva, gaženja čovjekova dostojsanstva? „Je li došlo do uspostave *tržišne religije*”, kako piše Pascal Bruckner, uz zapostavljanje drugih vidova očitovanja duha i društvenosti?

Nameću li se novac, moć i bezmjerne uživanje kao jedina mjerila uspjeha, upitat će se Davor Ljubimir, a mi ćemo dodati: a čovjek? Ranjivi čovjek, onaj za kojega tražimo inkluziju – je li i on roba ili najviše dobro? Je li čovjek općenito i ranjivi čovjek posebno u tom suvremenom društvu još uvijek najviše dobro? Dobro koje je – poput slobode, objektivnosti, istine, poštjenja – etička kategorija, pa svi koji rade s ljudima i odlučuju o njima svakoga dana rade u domeni etike, razmišljali oni o tome ili ne. Posebno to vrijedi za medije koji o tim ljudima, o ranjivim skupinama, moraju izvještavati i davati im primjeren prostor i biti njihov glas u javnosti.

Odsutnost glasa ranjivih skupina u medijima podsjeća na njihov nepovoljan položaj u društvu. Budući da nemaju dovoljno ekonomskih uvjeta za utjecaj na medije te općenito teže dobivaju prostor u medijima, njihov se marginalni položaj još više utvrđuje. Budući da su ranjive skupine brojne – osobe s invaliditetom, osobe u siromaštvu, beskućnici, izbjeglice, djeca i mladi, starije osobe, ljudi u zatvorima i njihove obitelji – i čine relevantan dio stanovništva, štetno je za društvo da one ostaju u marginaliziranome položaju kroz dulje razdoblje.

U ovom smo priručniku posvećeni podizanju svijesti o potrebi objektivnog informiranja, ali i zaštite i sigurnosti osoba iz ranjivih skupina, čuvanja privatnosti osobnih podataka,

sprečavanju širenja nasilja među djecom i mladima, upozoravanju na širenje govora mržnje i netrpeljivosti, nametanja lažnih idealova ljepote i stereotipizacije drugih i drugčijih, i poštivanju vlastite privatnosti i intime, ali i otvaranju mogućnosti da mediji dobiju kvalitetne sadržaje, da ljudi iz ranjivih skupina o kojima se izvješćuju sačuvaju dostojsanstvo i pravo na privatnost te da u svijetu bude više dobrega, moralnoga, lijepoga i ljudskoga.

- POZITIVNI PRIMJERI
 - MEDIJSKE SVAKODNEVICE
 - - + informativna uloga
 - + funkcija odgoja i obrazovanja
 - + zabavna uloga
 - + vjerodostojna informacija za participaciju u demokratskom društvu
 - + promicanje prava najranjivijih skupina
 - + pohvala uspjeha
 - + humanitarne aktivnosti
 - + bijela kronika
 - + uključivost...

ZAŠTO TREBA PISATI O RANJIVIM SKUPINAMA

Prvi vid marginalizacije je nevidljivost.

Drugi vid marginalizacije predstavljaju stereotipi.

Mnogo se puta ranjivim skupinama pristupa na bezličan način, s pričama koje su usredotočene na opće ekonomsko siromaštvo stanovništva i zadovoljavanje egzistencijalnih potreba. Dobro bi isto tako bilo da i novinari i urednici o ovim temama pišu češće te da ne pišu površno, to jest ne ulaze toliko u razloge i uzroke marginalizacije, nego da se bave krajnjim posljedicama. Ponekad svjedočimo tome da mediji najsilnije prikazuju u brojkama, pa bi netko mogao steći dojam da ih svode na statističke podatke, a nekada je slika tih anonimnih građana stereotipna.

Ono što može u tom kontekstu zabrinuti činjenica je povezana s dekodiranjem poruke koju šalju mediji, i tu je potreban oprez. Na što mislimo? Pa na to da bi publika, ako neka objava ostane površna, mogla površno shvatiti sadržaj i onda lakonski zaključiti da su si mnogi sami krivi za svoje teško stanje, zbog čega ih mediji dodatno stigmatiziraju.

Prvi je vid marginalizacije nevidljivost. Marginalizirane su skupine nevidljive. Ako promotrimo neki TV dnevnik ili prestižni politički TV magazin ili etabliranu dnevnu novinu ili ma-

gazin, mogli bismo zaključiti da u našoj zemlji žive samo zdravi, kravatirani, glasni muškarci četrdesetih ili pedesetih godina, u crnim limuzinama, koji su više nego dobro situirani. Iz toga možemo zaključiti da su medijski i ne samo medijski – jer mediji su ogledalo društva, odnosno ogledalo rasporeda moći u jednom društvu – marginalizirane ne samo žene, stari ljudi, djeca i mlađi, osobe s invaliditetom, nezaposleni, ratni veterani nego i siromašni, Romi, beskućnici, izbjeglice, povratnici, manjinske zajednice, seksualne manjine, žrtve kaznenih djela, bolesni... Dakle gotovo smo svi mi, osim političkih elita i elita kapitala, u manjoj ili većoj mjeri marginalizirani.

Drugi vid marginalizacije predstavljaju stereotipi i senzacionalizam – koji je još opasniji sa stajališta društvene osjetljivosti i solidarnosti prema marginaliziranim skupinama. Srećom, postoji pozitivan odnos između medija i različitih humanitarnih inicijativa – inicijativa prikupljanja pomoći, hrane ili drugih potrepština. Mnogo puta, bez objava u medijima, javnost ne bi niti znala da je nekome potrebna pomoć. Tu onda govorimo o pristupu koji je human i humanistički, jer polazi i od interesa javnosti koja želi čuti informacije i o tom društvenom fenomenu.

- IZ KODEKSA ČASTI
 - HRVATSKIH NOVINARA
 -
 - **Čl. 13.**
 - Novinari u svom djelovanju poštuju, štite i promiču temeljna ljudska prava i slobode, a osobito načelo jednakosti svih građana.
 - Posebna se odgovornost očekuje kad se izvještava ili komentira prava, potrebe, probleme i zahtjeve manjinskih društvenih skupina. Informaciju o rasi, boji kože, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti, životnoj dobi, spolu, seksualnoj orijentaciji, rodnom izražavanju, bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj osobini ili bolesti, bračnom stanju, životnom stilu, društvenom položaju, imovinskom statusu ili razini obrazovanja novinar navodi samo ako je ona izrazito relevantna u kontekstu u kojem se iznosi. Nedopustivo je koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja diskriminacije.

TRAŽI SE PARTNERSKI PRISTUP

Problem je u tome što mediji sve više šokiraju te estradiziraju, spektakuliziraju i emocionaliziraju sve o čemu izvještavaju

Osobe iz ranjivih skupina relativno često prikazuju se bez njihovog izravnog sudjelovanja, kao pasivne žrtve o kojima drugi raspravljuju. Kada se uključuju u priloge, njihova je pozicija obično pozicija žrtve kojoj je pružena prilika predstaviti svoju situaciju, dakle opet su u pasivnoj ulozi. To su obično klišeizirane, pa i senzacionalističke priče s kadrovima i fotografijama koje redovito prikazuju nečiju situaciju u najvećoj bijedi, drami, čime kao da se dodatno izlaže njegov život u nedostojanstvenim uvjetima, a znamo da su stigmatizacija i sram popratne pojave siromaštva.

Prilozi katkad podržavaju društvene stereotipe i predrasude prema osobama s iskustvom siromaštva, beskućništva ili zatvora koje dio društva percipira kao nisko obrazovane, besposličare, ovisnike, lijene, psihički bolesne ili kao da su same krive za svoje siromaštvo. Ne isključujući nijedan razlog nastanka siromaštva, ipak, katkad zaboravljamo da svaka osoba ima vlastitu životnu priču, obiteljske i socijalne odnose, osobnost, okolnosti koje su utjecale na tijek njegovih događaja. Možemo se i zapitati

koliko često saznajemo pozitivne stvari o osobama s iskustvom siromaštva o kojima se rade prilozi: o njihovim sposobnostima, posebnostima, pa i uspjesima.

Ljude u ranjivim životnim okolnostima trebamo prihvati kao stručnjake za svoje područje – oni znaju sve o svojoj situaciji, poznaju i druge sa sličnim problemima, i od njih se može mnogo naučiti. Uostalom, to i jest svrha novinarstva – izvješćivati, a ne trpati svijet i ljude u već pripremljene kalupe, obično premalene i neprikladne. Kada se osobe iz ranjivih skupina uključuje u rad s medijima, to čini tako da ih osnažuje i predstavlja kao relevantne sugovornike koji nisu samo pasivne žrtve, već se mogu proaktivno zalagati za prava onih koje predstavljaju.

Novinar mora voditi računa o sljedećem

- Je li u svojem prilogu iznio informacije iz pouzdanih izvora?
- Je li istražio uzročno–posljedične veze situacije koju prikazuje?
- Kakva je participacija osoba koje pogađa problem siromaštva?
- Teži li prilog objektivnosti ili dramatično naglašava određene elemente?
- Vodi li se senzacionalizmom i koristi li prilog za privlačenje pozornosti gledateljstva/slušateljstva?
- Poštuje li dostojanstvo i ljudska prava osoba pogodenih siromaštvo i ne podržava li prilogom određene predrasude i stereotipe prema ranjivoj skupini?
- Ispituje li neka pozitivna rješenja situacije koju prikazuje?
- Budi li nadu u rješavanje problema o kojem izvješćuje?

Ne samo da novinari imaju očekivanja od svojih sugovornika iz ranjivih skupina nego i sugovornici imaju svoja očekivanja od novinara. Važno im je imati priliku izraziti vlastitu percepciju

medija, umjesto da isključivo mediji prenose svoju percepciju osoba iz ranjivih skupina; značajan im je susret i dijalog s novinarima, kao i mogućnost da se o njihovim potrebama čuje u javnosti; da imaju određenu moć dati svoj doprinos i da su uvaženi u društvu. Očekuju da se prema njima odnosi s poštovanjem, da su snimke primjerene i da članak nije dramatičan, senzacionalistički, već da prikazuje problem siromaštva, konkretnije beskućništva, jasno i realno. Uvijek je bolje pisati jednostavnim i prikladnim jezikom, povezujući izjave osoba iz ranjivih skupina s izjavama stručnjaka.

U medijskom praćenju osoba iz ranjivih skupina treba primijeniti partnerski pristup – valja ih intervjuirati kao stručnjake za situaciju u kojoj se nalaze, treba prenositi njihove preporuke i mišljenja o toj temi i svakako izbjegavati prikazivati ih u pasivnoj ulozi. Njihovu situaciju – siromaštvo, invaliditet ili koji drugi problem – javnosti se treba prenijeti onako kako je doživljavaju same osobe i pri tome svakako izbjegavati termine koji opterećuju čitavu osobu te sugovornike nazivati invalidima ili siromašnima.

Prije svega

Prije medijskog događaja, kada se intervjuiira osoba u delikatnoj situaciji, valja uzeti sljedeće u obzir:

- Treba postići dogovor oko toga o čemu intervjuirana osoba ne želi razgovarati.
- Ako se gostuje u kakvoj emisiji, valja gosta upoznati s tijekom i konceptom emisije: ima li javljanja uživo, glazbenih predaha i slično.
- Nužno je osvijestiti osobi da je ona kompetentna govoriti o temi kao stručnjak iz iskustva te ravnopravno sudjelovati u raspravi s drugim stručnjacima, ako ih ima.

- Novinari bi također trebali biti svjesni da oprezno rabe riječi poput, primjerice siromašan: osobe nisu nikad samo siromašne, nego je to samo jedan od vidova njihovog života.
- Ako bi se moglo potaknuti novinare da koriste alternativne termine, kao što se uspješno postiglo s riječima invalid i osoba s invaliditetom, učinio bi se korak prema boljem razumijevanju i prikazivanju problema.

Iskustvo je pokazalo da ranjive osobe kojih se prilozi tiču ne vole da ih se previše žali; i oni sami cijene priloge koji im daju nadu u bolju budućnost, čak i kada im je jako teško. Žele osjećati da ih drugi razumiju i podržavaju, ali i da nisu ostavljeni sa svojim problemom, već da će se netko – ustanove, građani, udruge civilnog društva – angažirati i pomoći im izaći iz problema.

IZVJEŠTAVANJE O DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

*Jeste li znali da je u zemljama Vijeća Europe u ovom trenutku više od dva milijuna djece odvojeno od svojih roditelja koji su u zatvoru? „U zemljama EU-a gotovo ih je milijun. U Hrvatskoj tijekom cijele godine više od 12.000 djece ima jednog od roditelja u zatvoru, a dnevno, odnosno na određeni dan, više ih je od tri tisuće“
(Gabelica Šupljika 2021: 15).*

U Hrvatskoj postoje i djeca koja žive s majkama što su u zatvoru. Ova su djeca u našem društvu često izložena dodatnoj stigmatizaciji i naš je zadatak čuvati njihovo dostojanstvo i poučavati širu javnost o teškim sudbinama djece, ali i stvoriti im iste prilike i šanse za razvoj i uspjeh, kao što imaju i sva druga djeca u Hrvatskoj.

Dobro je znati

Jedna od ključnih organizacija na razini EU-a koja se bavi zaštitom prava djece čiji su roditelji u zatvoru zove se COPE – *Children of Prisoners Europe*. Od presudne je važnosti pravovremena psihološka podrška djetetu.
“Postoje pokazatelji kako roditeljski boravak u zatvoru može biti povezan i s kasnijim antisocijalnim ponašanjem djeteta, te postoji

rizik za teškoće mentalnog zdravlja i za izloženost vršnjačkom nasilju, izolaciji, doživljaju stigmatiziranosti, kao i od narušavanja privrženosti bliskim osobama” (Profaca 2021: 25).

Najčešći problemi

Budući da u ni jednom postojećem kurikulu za obrazovanje novinara i komunikologa ne postoji predmet koji bi problematizirao ulogu medija u izvještavanju o uhićenju roditelja, nerijetko se dogode pogreške koje proizlaze i iz dobre namjere. Svakako treba izbjegavati spominjanje djece u kontekstu uhićenja roditelja, ali i cijelo vrijeme voditi računa o zaštiti privatnosti. Za vrijeme izvještavanja, pojedini reporteri nisu upoznati sa svim kaznenopravnim aspektima. Nažalost, u tabloidnim izdanjima te u sadržaju pojedinih portalova i dalje je jako teško sačuvati njihovo dostojanstvo u medijima.

Savjeti

- Progovarati o problemu, a ne o pojedinačnom slučaju.
- Ne otkrivati detalje iz obiteljskog života, kao ni informacije o mjestu života.
- Voditi računa o tome da izvještavanje ne potakne sekundarnu viktimizaciju djeteta.
- Izvještavati ne navodeći ime i prezime djeteta.
- Poštovati preporuke psihologa, MUP-a i stručnih službi.
- Izbjeći sve što bi moglo dovesti do stigmatizacije djeteta koje ide u osnovnu ili srednju školu dok su mu roditelji u zatvoru.
- Vodite računa o tome da ne otkrijete bilo koji detalj koji bi mogao naslućivati identitet djeteta.
- Provjeravati u koliko su mjeri tijela javne uprave ispunila preporuke Vijeća Europe, Odbora ministara.

- Pratite rad zatvorskog sustava i propitujete u koliko su mjeri olakšali posjete i boravak djece s njihovim roditeljima koji su u zatvoru.
- Konzultirajte priručnik *S obje strane rešetke* u kojem ćete pronaći brojne primjere svjedočanstava djece i njihovih roditelja.
- Svojim izvještavanjem poticati donositelje i provoditelje politika na sveobuhvatan i sustavan pristup zaštiti prava djece čiji su roditelji u zatvoru.
- Kod djece mlađe od 18 godina vodite se svim postojećim pravilima i načinima zaštite njihova dostojanstva.

Izvori i dokumenti

- COPE,
<https://childrenofprisoners.eu/resources/network-publications/>.
- Preporuke CM/Rec(2018)5 o djeci roditelja zatvorenika, Vijeće Europe, Odbor ministara.
- UN-ova Konvencija o pravima djeteta (čl. 2, 5, 14, 7, 8, 9, 12, 16, 18, 20, 27).
- *Prava djece čiji su roditelji u zatvoru*, Pravobranitelj za djecu, 2009.
- *S obje strane rešetke – Što dugujemo djeci čiji su roditelji u zatvoru*, Maja Gabelica Šupljika, Višnja Biti (ur.), Pravobranitelj za djecu, 2021.
- Godišnji izvještaji Pravobranitelja za djecu.

- IZ KODEKSA ČASTI
 - HRVATSKIH NOVINARA

čl. 20.

Novinar ne smije otkriti identitet djeteta ili maloljetnika uključenog u slučajeve seksualnog zlostavljanja ili bilo kojeg drugog oblika nasilja ili kaznenog djela, bez obzira je li dijete ili maloljetnik svjedok, žrtva, osumnjičenik ili okrivljenik. Medijski prilozi o takvim slučajevima ne smiju omogućiti identifikaciju djeteta ili maloljetnika.

Identitet djeteta ili maloljetnika dopušteno je otkriti samo iznimno, kada je to u javnom interesu i ne ugrožava dobrobit djeteta ili maloljetnika, te uz pristanak roditelja ili skrbnika djeteta ili maloljetnika, ili kada to radi dobrobiti djeteta traže državna tijela.

UVIJEK JE BOLJE

- progovarati o problemu, a ne o pojedinačnom slučaju
 - ne otkrivati detalje iz obiteljskog života, kao ni informacije o mjestu života
 - ako je riječ o djeci, voditi računa o tome da izvještavanje ne potakne sekundarnu viktimizaciju djeteta
 - izvještavati ne navodeći ime i prezime djeteta
 - voditi računa o tome da se ne otkrije bilo koji detalj koji bi mogao naslućivati identitet djeteta
 - provjeravati u kolikoj su mjeri tijela javne uprave ispunila preporuke Vijeća Europe, Odbora ministara.

- • • • • • • • • • • • • • •
- **ZAKON O MLADEŽI** •
• **I KODEKS ČASTI** •
• **HRVATSKIH NOVINARA** •
- • **Zakon zabranjuje objavljivanje informacija** •
kojima se otkriva identitet djeteta, •
ukoliko se time ugrožava dobrobit djeteta. •
- **Po zakonu, također, novinar ne smije** •
intervjuirati ni fotografirati dijete starosti •
do 14 godina kako bi došao do saznanja •
o pitanjima njegova života ili života •
druge djece bez nazočnosti roditelja •
ili drugog odraslog odgovornog za dijete. •
- • **Čl. 15.** •
Posebna se pozornost i odgovornost •
zahtijeva kad se izvještava o nesrećama, •
obiteljskim tragedijama, bolestima, •
djeci i malodobnicima u sudskim procesima, •
poštuje presumpciju nedužnosti, integritet, •
dostojanstvo i osjećanje svih stranaka •
u sporu. •
- • • • • • • • • • • • • • •

- • • • • • • • • • • • • • •
- **IZ UNICEF-OVIH SMJERNICA** •
• **NAČELA ZA ETIČKO IZVJEŠTAVANJE** •
• **O DJECI – DOSTOJANSTVO I PRAVA** •
• **SVAKOGA DJETETA MORAJU SE** •
• **POŠTIVATI U SVIM OKOLNOSTIMA** •
- • **1.** **Pri intervjuiranju djece i izvještavanju o njima** •
potrebno je posvetiti posebnu pažnju pravu svakoga •
djeteta na privatnost i povjerljivost, na mogućnost •
da se čuje njegovo vlastito mišljenje, na sudjelovanje •
u odlukama koje ga se tiču te na zaštitu od stvarne •
i moguće patnje i odmazde. •
- **2.** **Zaštita najboljih interesa svakoga djeteta** •
prethodi svim drugim obzirima, pa i zagovaranju •
dječjih pitanja kao i promicanju dječjih prava. •
- **3.** **Pri određivanju onoga što je u najboljem interesu** •
djeteta potrebno je, u skladu s djetetovom dobi •
i zrelosti, dati određenu težinu njegovom pravu na •
uvažavanje vlastitog mišljenja. •
- **4.** **O političkim, društvenim i kulturnim posljedicama** •
svakog novinskog izvješća treba se savjetovati •
s osobama koje su najbliže djetetovoj situaciji •
i najbolje ju mogu procijeniti. •
- **5.** **Nemojte objaviti priču ili sliku koja bi dijete,** •
njegovu braću i sestre ili vršnjake mogla dovesti •
u opasnost, čak i kada su im imena promijenjena, •
zamućena ili se uopće ne koriste. •
- • • • • • • • • • • • • • •

KOD IZVJEŠĆIVANJA O DJECI ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU UVIJEK JE DOBRO IMATI NA UMU

- Pratite rad zatvorskog sustava i propitujte u kolikoj su mjeri olakšali posjete i boravak djece s njihovim roditeljima koji su u zatvoru.
- Konzultirajte priručnik *S obje strane rešetke* u kojem ćete pronaći brojne primjere svjedočanstava djece i njihovih roditelja.
- Svojim izvještavanjem potičite donositelje i provoditelje politika na sveobuhvatan i sustavan pristup zaštiti prava djece čiji su roditelji u zatvoru.
- Kod djece mlađe od 18 godina vodite se svim postojećim pravilima i načinima zaštite njihova dostojanstva.
- Poštujte preporuke psihologa, MUP-a i stručnih službi.
- Izbjegavajte sve što bi moglo dovesti do stigmatizacije djeteta koje ide u osnovnu ili srednju školu dok su mu roditelji u zatvoru.

HM, NE IZGLEDATE SIROMAŠNO

Hrvatska ne provodi svoje međunarodne obveze, pa tako nema učinkovite socijalne službe

U Hrvatskoj postoje radijske i televizijske emisije te novinski članci o ranjivim skupinama, no kolika je njihova kvaliteta izvještavanja i kako hrvatski mediji prikazuju ranjive skupine, osobito kada su u pitanju osobe s iskustvom siromaštva? Takve osobe znaju dobivati komentare poput "ne izgledate siromašno", pa se pitaju kako bi to netko trebao izgledati kada je siromašan. Takve osobe teško mogu pobjeći od onog što ih je obilježilo, možda i značajno, bilo da se radi o invaliditetu bilo siromaštvu, jer ih društvo često vraća u kategoriju onih koji su drukčiji, koji se izdvajaju i koji izazivaju samlost. Time ih, katkad svjesno, katkad nesvjesno, ne postavlja u ravnopravan položaj, već ih stigmatizira.

Europska socijalna politika proizišla je iz Vijeća Europe. Donesena je 1961. godine, a revidirana 1996. godine. Hrvatska je pristupila temeljnoj povelji iz 1961. godine, i to ne svim člancima, no nikada nismo prihvatali revidiranu jer bi to, prema mišljenjima nekih hrvatskih stručnjaka, bio preveliki trošak za Hrvatsku. Dokument je izrazito važan jer govori koja su to temeljna, moderna socijalna prava diljem Europe, a među koje spada pravo

na rad, pravo na zaštitu majčinstva, pravo na zaštitu radnika i poštivanje njihovih radnih uvjeta. Povelja sadržava neka prava koja Hrvatska teško provodi u stvarnom životu. Recimo, države članice dužne su organizirati socijalne službe tako da budu učinkovite i da djelotvorno odgovaraju na potrebe svojih građana.

Ljudi bez doma

Zasebno je područje novinarstva izvješćivanje o osobama u beskućništvu. U Hrvatskoj oko 2000 osoba živi u absolutnom beskućništvu, bez krova nad glavom. No još oko 10.000 ljudi živi u relativnom beskućništvu, odnosno žive u neadekvatnim uvjetima – bez struje ili vode, ili borave u institucijama pa nemaju kamo otići kad iz njih izadu, ili žive u prepunučenim prostorima.

Iskustva pokazuju da su razgovori s beskućnicima vrlo ispunjavajući i ostavljali su pozitivne emocije, osobito u slučajevima kada bi se novinari uspjeli povezati s ispitanikom, kada bi intervjuje vodili s osobom koju su dobro upoznali ili koju smatraju prijateljem. Vrlo često bi osobe izražavale svoje zadovoljstvo intervjuom, pažnjom i interesom za njihovu priču.

Problemi osoba u beskućništvu su specifični – postoje čak i ljudi koji nemaju OIB, pa nemaju pristup medicinskom ni bilo kakvom drugom obliku skrbi. Također beskućnici su izloženi zakonskom progonu. Za sve koji borave ili spavaju na javnom mjestu, sukladno Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira, predviđena je globa ili zatvor, a osobe koje se zateknju izvan mjesta prebivališta bez valjanog osobnog dokumenta mogu dobiti i izgon iz grada. U bezizlaznoj situaciji mnogi beskućnici skupljaju boce, a neki i preprodaju ukradene stvari, što može dovesti do ocrnjivanja pojedinih prekršitelja ili čak čitave skupine.

Teorije o siromašnima

Prva teorija prepostavlja određenu kulturu siromaštva, prema kojoj se način života siromašnih bitno razlikuje od života drugih pripadnika društva. Budući da, smatra se, siromašni imaju sličan način ponašanja, životne vrijednosti i strategije preživljavanja, oni se ne mogu izdici iz svojeg lošeg statusa ako ne promijene čitavu svoju kulturu.

Druga teorija, njoj slična, govori o začaranom krugu te smatra da siromaštvo rađa siromaštvo i prenosi ga s jednog naraštaja na drugi, s pokoljenja na pokoljenje. Životno iskustvo, kao i brojna istraživanja, pokazuju da nijedna od tih dviju teorija nije apsolutna. Iako siromašnoj djeci zasigurno prijeti veća opasnost od budućeg siromaštva – zbog slabije ishranjenosti, ograničenih mogućnosti obrazovanja, nedovoljne pomoći obitelji ili obveze da se već kao vrlo mladi brinu za obitelj – očito je da povećanje dohotka omogućuje izlazak iz siromaštva, kao i da njegov pad može značiti ulazak u siromaštvo.

S tim je u vezi značajna teorija o situacijskoj prisili koja tumači da je siromaštvo odgovor na postojeće okolnosti u kojima siromašni ne mogu ostvariti vrijednosti i norme uobičajene u društvu. Siromašni nisu ništa amoralniji ili neodgovorniji od imućnih – primjerice da napuštaju obitelj ili se odaju alkoholu – već ih na takvo ponašanje sili bijeda i neimaština.

Valja dodati da postoji i koncept potklase koji je temeljen na vjerovanju da postoji skupina ljudi koja se strukturno odvaja i kulturno razlikuje od uobičajeno zaposlene radničke klase. Sam je koncept trebao ukazati na probleme ponašanja i nasilja među rasnim manjinama u velikim američkim gradovima, kojih je broj povećan pošto je manjinska elita poput crnih liječnika ili odvjetnika sredinom 20. stoljeća napustila geta u kojima je ranije živjela i preselila se u otmjenije gradske četvrti.

• • • • • • • • • • • • • • • • INKLUZIVNI TERMINI •

• U izješćivanju o osobama u siromaštvu nastojimo
• potaknuti medije i javnost da koriste alternativne
• termine poput:
• — **osobe s iskustvom siromaštva**
• — implicira da su one stručnjaci za svoju situaciju
• — **osobe pogodene siromaštvo**
• — implicira da siromaštvo nije neka od osobnih
• karakteristika te da se ne radi o izabranom stanju
• — **osobe s niskim primanjima**
• — govori o specifičnom aspektu siromaštva:
• niski dohodak
• — **ekonomski neprivilegirani**
• — govori o strukturalnim uzrocima siromaštva.
•

• PAŽLJIVO S NASLOVIMA • I FOTOGRAFIJAMA

• Naslovima, a i tekstrom i fotografijama, mediji mogu
• emocionalizirati, što s etičkog stajališta može biti
• upitno. Zato se preporučuje da se aktere, u ovom
• slučaju siromašne, ne izlaže i da im se ne krši pravo
• na privatnost.

• No teško je naći pravu mjeru: ispravno je i poželjno
• javno govoriti o problemu siromaštva, ali je potrebno
• biti oprezan pri tome kako se ne bi pogazilo nečije
• dostojanstvo. Posebno kada je riječ o djeci, koja bi
• zbog toga možda mogla biti izložena izrugivanju
• vršnjaka ili svoje okoline.
•

• • • • • • • • • • • • • • • • STARO I NOVO SIROMAŠTVO •

• Siromaštvo je teško shvatiti, iako nam je prilično
• jasno što siromaštvo jest: oskudica materijalnih ili
• novčanih sredstava. Smatra se da ljudi žive u
• siromaštvu ako njihovi prihodi i resursi nisu dostatni
• za životni standard koji se u društvu u kojem žive
• smatra prihvatljivim. Siromaštvo može biti apsolutno
• ako se odnosi na temeljne životne potrebe ili relativno
• ako se sagledavaju i socijalne potrebe; međutim
• značajno je i subjektivno siromaštvo, odnosno naše
• osobno mišljenje o tome jesmo li siromašni ili ne.
• Siromaštvo je svakako vrlo povezano i sa socijalnom
• isključenošću, jer ono može dovesti do prekida
• društvenih veza, manjka moći ili nedostatnog
• sudjelovanja u društvenom, političkom i kulturnom
• životu. U našoj svakodnevici sve više svjedočimo
• i novom siromaštvu, odnosno životnim situacijama
• u kojima obitelji ili kućanstva nisu sposobni održati
• dosadašnju razinu životnog standarda pa prelaze iz
• razmjerno sigurna života u neizvjesnost s kojom se
• do tada nisu susretali.
•

TREBA VIDJETI LJUDE

Siromaštvo i općenito društvena isključenost pojavljuju se i kao medijske teme. Kao rizične faktore za ubrjanje u siromašne, ističemo, osim visine dohotka, pojavu nasilja i traumatskih događaja u djetinjstvu, gubitak posla i nemogućnost pronalaska novog, financijske probleme i dugove, loše zdravlje i raspad obiteljskih veza nakon razvoda, smrt supružnika i zatočenje, ali i druge, poput bijega od nasilja ili pogrešne životne izbore. Uz siromaštvo usko je vezano beskućništvo, koje dodatno potiču izostanak adekvatnih medicinskih usluga, nezaposlenost i manjak novca, osobna inertnost i manjak podrške obitelji ili prijatelja. Umjesto brojeva potrebno je vidjeti ljudi, te je ključno slušanje i dijalog s osobama iz ranjivih skupina. Tako se može pridonijeti širim društvenim promjenama, jačanju svijesti o političkom zaokretu i promicanju jednakih prilika za sve.

OSOBE IZA INVALIDITETA

Od pristupa sažaljenja treba doći do pisanja o osobama s invaliditetom koje osnažuje, ohrabruje, pokazuje novi put, daje nadu i otvara nove ideje

Postoji pet temeljnih izazova koji opisuju sva lica i načija odnosa našega društva prema osobama s invaliditetom, a to su: oslovljavanje i pojmovi, predstavljanje, pakiranje – uokvirivanje, uključivanje u društvo i getoizacija.

Predstavljanje, oslovljavanje i pojmovi

Teško je od odgojno-obrazovnog sustava očekivati da nas nauči kako pravilno oslovljavati osobe iz ranjivih skupina ili osobe s invaliditetom: *invalidi, retardirani, osobe s posebnim potrebama ili npr. hendikepirani...* Još se štošta ukorijenilo u naš svakodnevni jezik, no veći dio toga papir ne može podnijeti. Novinari uvijek trebaju u prvi plan staviti osobu, a ne ranjivost ili invaliditet. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom ističe kako invaliditet nije bolest, "nego kompleksno stanje u kojem je bolest samo jedan dio", a tako je i sa svim drugim situacijama ranjivosti – nezaposlenošću ili boravkom u zatvoru, primjerice. Možda smo navikli na pojam *djeca s posebnim potrebama*, ali to je pogrešno i

nepošteno te je preporuka da ih nazivamo *djecem s teškoćama u razvoju*. Nijanse, zar ne? Ali nijanse koje život znače.

Termini često određuju i kako doživljavamo nekoga. Kao što se uspješno postiglo da se osobe s invaliditetom više ne nazivaju riječju *invalid ili invalidna osoba*, kako bi se izbjeglo da osobu u cijelosti promatramo samo kroz njezinu teškoću, isto se želi postići i kod drugih fizičkih teškoća, pa tako i socijalnih, kao što je siromaštvo. Osobe nisu nikada samo siromašne ili bez doma, to je samo jedan od aspekata njihovog života.

I u Hrvatskom savezu slijepih upozorili su nas da je osobe s invaliditetom, pa tako i osobe oštećena vida, potrebno oslovjavati terminom koji sadržava riječ osoba, jer one primarno to i jesu – osobe. „Riječ *slijepa* ima negativnu i pogrdnu konotaciju te njezino korištenje ni u kojem kontekstu nije prihvatljivo”, smatraju slijepi osobe, a mi smo tu da ih poštujemo. Uloga medija je da bude partner u informiranju javnosti, da podiže razine svijesti o ljudskim pravima, dostojanstvu, neovisnosti i potrebama osoba s invaliditetom općenito, ali i da pozitivno djeluje na opći stav javnosti o njima. Malo je potrebno kako bismo u prvi plan stavili osobu i izbjegli klasične zamke u izvještavanju zbog nepoznавanja temeljnih pojmoveva o kojima se izvještava.

Još je Sheratonskom deklaracijom 2003. određeno da osoba s invaliditetom jest – *osoba s invaliditetom*, dok je kod djece ispravan termin *dijete s poteškoćama u razvoju* jer kod njih, različitim rehabilitacijskim postupcima, može doći do promjene stanja. Svi su ostali termini, poput *invalidne osobe, hendikepirane osobe, osobe s posebnim potrebama ili gluhanijeme osobe*, pogrešni i zastarjeli, stigmatiziraju i imaju negativan prizvuk. No medijski je prostor još uvijek ispunjen zastarjelim terminima preostalim još iz Drugog svjetskog rata. Nije to samo naš problem, s tim se

suočavaju i druge države svijeta, no teorija jest da ako nekoga oslovljavaš na pravi način, mijenja se i slika o njemu. Često ne shvaćamo kako prikladno oslovljavanje može oraspoložiti sugovornike i otvoriti ih za razgovor, a kasnije, kada tekst bude objavljen, dobro će se osjećati ako su prikazani dostojanstveno.

Pakiranje – uokvirivanje

Novinarima se često obraćaju obespravljeni, nezaposleni, ratni invalidi i branitelji, ali i siromašni i drugi ljudi koji u sustavu ne mogu riješiti svoje probleme. Svaka od tih životnih priča može biti povod da se istraži problem i predlože rješenja za sve ljude koji su u sličnim situacijama. Prema istraživanju javnog mnijenja, koje je provedeno 2012. u suradnji Ureda pučkog pravobranitelja i Programa UN-a za razvoj, nakon diskriminacije na temelju socijalnog porijekla i imovinskog stanja, građani su bili najviše diskriminirani temeljem: nacionalne pripadnosti, političkog uvjerenja, spolne orientacije i vjerske pripadnosti. No o tim diskriminiranim skupinama, osim siromašnih, ipak se u društvu više govori, piše Jurasi.

I osobe iz ranjivih skupina žrtve su komercijalizacije u medijima. Kao medijski djelatnici moramo postati svjesni znanstveno utvrđenih okvira koje smo prepoznali u postojećim istraživanjima. No okviri su zapravo modeli koji pokazuju kako mi razumijevamo cjelovitost osoba iz ranjivih skupina, njihovih problema i životnih izazova. Izazov je od pristupa samosažaljenja doći do trenutka da vas je pisanje o ranjivim osobama osnažilo, ohrabriло, pokazalo novi put, dalo novu nadu, otvorilo neke nove ideje.

Izazov je pišući o osobi koja treba našu medicinsku pomoć ne ostati zatvoren u medicinskoj perspektivi, već ići

prema tome da se na tom jednom primjeru mijenjaju i problemi drugih osoba koje dijele istu stvarnost. Izazov je ne dopustiti da se svaki njihov novi zahtjev za pomoć predstavlja kao "još jedan trošak" za državu. Izazov je ne zaigrati na kartu emocionalizacije, koja traje dan-dva, već pronaći racionalan pristup koji donosi temeljito rješenje nekog problema. A kada je teško odgovoriti na izazove, tada se koristimo postojećim okvirima jer nam je tako lakše.

Uključivanje u društvo

Specifičnost je napose javnih medija da nerijetko osobe iz ranjivih skupina stave u posebni tematski blok, izdvojen od opće informativnog programa, od najgledanijih medijskih sekunda i minuta. Iako u posebnom tematskom bloku imamo daleko više minuta i sekundi za predstavljanje neke teme, ovakav pristup može dugoročno dovesti do toga da se zatvorimo u geto. No takve emisije gotovo nikada nisu u najgledanijim terminima i privlače uglavnom manji broj gledatelja. Dok će medijske kuće izvještavati kako su nekoj određenoj temi posvetile određeni broj minuta – koji zaista može biti impresivan – vjerojatno bi mnogo više ljudi čulo o njihovim problemima u gledanjim terminima. Posebne emisije homogeniziraju zajednicu kojoj su namijenjene, ali malo pridonose široj društvenoj senzibilizaciji određenog fenomena, odnosno poticaju na akciju.

Nisu li to onda i teme o kojima bismo trebali najviše izvještavati i pokušati u ovim ludim vremenima na sve moguće načine senzibilizirati javnost, kreatore i donositelje politika, ali i medije koji su mnogo više od kanala putem kojeg dolaze informacije?

Nalazi istraživanja pokazuju da osobe s invaliditetom nisu zanemarene kao izvor informacija, ali ipak u velikoj mjeri nisu u mogućnosti kontrolirati informacije koje se objavljaju u prilozima povezanim s invaliditetom

Michael Devenney kaže da je glavni problem sa svim medijskim istraživanjima o invaliditetu to što se usredotočuju na stvari tekstualni sadržaj, jezik i prikaz, umjesto na konstrukte invaliditeta, koji možda ne odražavaju stvarno iskustvo osoba s invaliditetom. Međutim društvene reprezentacije ljudi bez invaliditeta stvaraju društvo u kojem je život osoba s invaliditetom ograničen upravo društvenom reprezentacijom invaliditeta osoba bez invaliditeta.

Terminologija koja se koristi za oslikavanje osoba s invaliditetom je ključna, ne samo za oblikovanje društvenih stava već i za stvaranje i pojačavanje stereotipa i stigme. Problem je i nedostatak dosljednosti termina koje novinari koriste.

Primjerice jedan izraz upotrebljava se naizmjenično da označi različite stvari, kao što je izraz *djeca s posebnim potrebama* koji u jednom kontekstu označava samo djecu s intelektualnim teškoćama, a u drugom šиру skupinu svih osoba s invaliditetom. Nije neuobičajeno naći čak pet različitih izraza u jednom članku za opisivanje osoba s invaliditetom, čime se šalje zbumujuća poruka javnosti u pogledu primjerene terminologije na području invaliditeta. Mnogi termini koji su u uporabi (*invalidi, osobe s posebnim potrebama, hendikepirani*) sami po sebi ne predstavljaju ništa pogrešno, ali je njihovo značenje bitno degradirano načinom na koji društvo doživljava osobe s invaliditetom te su upravo zato poprimili pogrdno značenje.

Osobe s invaliditetom u medijima se prikazuju kao

1. Žrtve nasilja
2. Zlokobne i zle – ti zli likovi iz fikcije bivaju asocirani s abnormalnostima u stvarnom životu zbog čega oštećenje/invaliditet društvo shvaća kao nešto što nije normalno
3. Dio atmosfere ili kuriozitet – posebne i predmet znatiželje
4. "Superbogalj" – nadljudske sposobnosti
5. Predmet ismijavanja – povijesna perspektiva
6. Najveći i jedini neprijatelj – jadnici koji bi zapravo uspjeli prevladati svoje teškoće, ako bi se prestali samosažalijevati, ako bi mogli misliti pozitivno i nositi se s "izazovom"
7. Teret – bespomoćne o kojima se netko mora brinuti
8. Seksualno abnormalne – impotentne? Nezasitne?
Izopačene?
9. Nesposobne za puno sudjelovanje u životu zajednice – inferiorna ljudska bića?
10. Normalne – a moraju moliti druge?

Osobe oštećena sluha

Postojanje *kulture gluhih*, što uključuje vlastiti jezik, običaje, vrijednosti, povijest i stvaralaštvo, prestalo je biti mjestom društvenog prijepora pa se danas kultura gluhih doživljava kao manjinska kultura u okviru one većinske, čujuće. Važno je to jer, prema statističkim izračunima, jedna do tri osobe od njih tisuću nosi se s nekim oblikom oštećenja sluha, od lagane nagluhosti do potpune gluhoće, a poznавanje i razumijevanje njihovih potreba prvi su koraci na putu njihove potpune uključenosti u društvo.

Istraživanja su pokazala da djeca s oštećenjima sluha čiji roditelji ne pripadaju zajednici gluhih i ne poznaju znakovni

jezik mnogo teže prolaze proces društvene i kulturne infiltracije. Razlog tomu djelomično leži u roditeljskoj dobronamjernoj intenciji da u što većem postotku pokušaju spasiti djetetov govor zanemarujući pritom učenje prirodnog jezika gluhih i gluhoslijepih – znakovnog. Time se, ipak, djeci uskraćuje mogućnost neposrednog ili usputnog učenja kojim njihovi čujući vršnjaci stječu gotovo 90 posto predškolskih znanja.

Inicijative za uključivanje djece s oštećenjima sluha postoje, no najčešće su osobno motivirane.

Iako je Hrvatski sabor još 10. srpnja 2015. jednoglasnom odlukom hrvatski znakovni jezik proglašio drugim službenim jezikom u Republici Hrvatskoj, znakovni jezik još uvijek nije postao predmetom niti jednog studijskog programa.

Modeli prikaza

Beth Haller i John Clogston analizirali su pokrivenost tema o invaliditetu u američkim medijima te su odredili nekoliko osnovnih načina uokvirivanja priča u medijima. Dvije osnovne podjele su na tradicionalne i progresivne modele:

Tradicionalni modeli

1. Medicinski model – invalidnost je manjak koji se treba i može liječiti
2. Model socijalne patologije – invalidnost je uvjetovana društvenim poremećajima pa je društvo za nju i odgovorno
3. Superbogalj/superheroj – osoba koja je unatoč invalidnosti postigla iznimne uspjehe
4. Model troška – invalidnost je trošak za društvo

Progresivni modeli

1. Model manjinskih/građanskih prava – svi građani uživaju jednaka prava
 2. Model kulturnog pluralizma – u društvu ima mjesta za sve
 3. Pravni model – jačanje i mijenjanje pravnog okvira za osobe s invaliditetom
 4. Model potrošača – osobe s invaliditetom nisu samo pasivne, nego i aktivne: zarađuju pa trebaju imati i mogućnosti kupiti robe i usluge koje su im potrebne

Osobe oštećena vjeda

Ravnatelj Kazališta slijepih i slabovidnih osoba *Novi život* Vojin Perić navodi kako ne voli čuti da je isključen iz društva zbog svojeg invaliditeta: "Uvijek kada čujem inkluzija i uključivanje, pitam se tko me isključio i kad i zašto! Ako je sljepoća razlog isključivanja, onda je ovo društvo zakazalo u svojem fundamentu. Onda ono zapravo mora razmisliti o svojim pogreškama, bile one iz prošlosti ili iz sadašnjosti, jer su permanentno i još uvijek tu." Također drži kako je vrijeme da ranjive skupine dobiju prostor u medijima izvan specijaliziranih i posebnih emisija koje zapravo getoiziraju osobe s invaliditetom. Potrebno se pojavljivati u gledanim emisijama, zato što osoba s invaliditetom ima svoje mišljenje i o politici, kulturi... o svim temama.

“Da, pripadam osobama s invaliditetom, ali samo u nekom općem i početnom smislu. I zašto je to tako? Uvijek se o osobama sa sljepoćom govori tako da je sljepoča u svemu dominantna. To ne da je krivo – to je nakaradno! Jer se ne cijeni naša kompetencija, naše stvaralaštvo, nego se sljepoča postavlja kao dominantan atribut. A to je krivo.”

- PRIJEDLOZI MEDIJSKIM DJELATNICIMA
 - promicanje ljudskih prava osoba s invaliditetom
 - stavljanje osobe u prvi plan, a ne invaliditet
 - izbjegavanje patetike i riječi koje dodatno evociraju suosjećanje
 - pružanje osobama s invaliditetom mogućnosti da govore u svoje ime
 - pokazivanje osoba s invaliditetom kao aktivnih članova društva
 - pokazivanje osoba s invaliditetom kao dijela šire društvene zajednice
 - savjetovanje i suradnja s organizacijama osoba s invaliditetom
 - iskrenost i etičnost.

• • • • • • • • • • • • • • •
SMJERNICE ZA IZVJEŠĆIVANJE
O OSOBAMA S INVALIDITETOM,
KAKO IH OPISUJU STJEPAN MALOVIĆ,
SHERRY RICCHIARDI
I GORDANA VILOVIĆ
U KNJIZI ETIKA NOVINARSTVA

1. Što znam i što bih trebao znati?
 2. Što je svrha mog novinarskog rada?
 3. O kojim se etičkim načelima trebam brinuti?
 4. Koje organizacije i profesionalne smjernice novinar mora uzeti u obzir?
 5. Kako mogu uključiti u proces odlučivanja i ljudi koji imaju drukčija mišljenja i stavove?
 6. Tko su igrači koji utječu na moje odluke? Koji su njihovi motivi? Što je legitimno?
 7. Što ako zamijenimo uloge? Kako bih se JA osjećao na mjestu onih o kojima pišem?
 8. Koje su moguće posljedice mog djelovanja? Kratkoročno? Dugoročno?
 9. Kako biti istinit i pritom smanjiti moguće loše posljedice?
 10. Mogu li nedvosmisleno i u potpunosti opravdati svoje stavove i svoje odluke? Kolegama? Javnosti?
- • • • • • • • • • • • • • •

LJUDI KOJI NAM DOLAZE

Nije sve jedno ističe li se u člancima humanitarni ili sigurnosni aspekt migrantske krize; predstavljaju li se migranti kao žrtve ili kao netko tko nas ugrožava

Europska Unija kao jedan od svojih stožernih principa ima vladavinu prava. Migracije su još od paleolitika pa do danas prirodan proces. I tako će biti. No sukladno vladavini prava kao temelju demokratskih, pluralnih i otvorenih društava, nastoje se suzbiti ilegalne migracije i ilegalni prelasci granica bez dokumenata potrebnih za utvrđivanje identiteta osobe. Izvješćivanje o migrantima mora uzimati u obzir i tu mračnu stranu društva, u kojoj protiv organiziranog kriminala pravna država i njene institucije poduzimaju razne aktivnost, pa i represivne, kao i kod svake protuzakonite djelatnosti. Izvještavanje o migrantima zasluguje empatični i antidiskriminacijski stav, ali nužno je da uključuje i vladavinu prava. Izvješće UNHCR-a iz 2015. analizira medijsku popraćenost migrantske krize u UK-u, Španjolskoj, Italiji, Njemačkoj i Švedskoj. Glavni zaključci su:
– Postoje velike razlike u tome kako tisak u različitim državama izvještava o temama azila i imigracije.

- Postoje značajne razlike u izvještavanju unutar različitih medijskih tvrtki, unutar samih država.
- Reakcija EU-a na krizu bila je očito nedostatna. Ipak, EU se i dalje smatra ključnom institucijom zaduženom za rješavanje krize.
- Ovisno o stupnju koliko su pitanje azila i imigracija bitni za političko nadmetanje, toliko će te teme pronaći svoje mjesto u medijima.
- Uspon krajnje desnice ogledao se u neujednačenoj medijskoj pokrivenosti.
- Došlo je do značajne razlike za vrijeme krize u odnosu na to tko su akteri migrantske krize i koja se rješenja nameću.
- Općenito, bilo je jako malo slučajeva u kojima se izvještavanje usredotočilo na koristi koje tražitelji azila i migranti mogu donijeti državama domaćinima.
- Lokalni kontekst od izrazitog je značaja za način prezentacije vijesti.
- Bilo je jako malo članaka koji su se fokusirali na ishodišta problema zbog kojih je došlo do migrantskih valova.

Istraživanje Roberta Rogine *Medijsko izvještavanje o migrantskoj krizi* iz 2021. godine pokazalo je da vodeći hrvatski internetski portali ne izvještavaju o migrantima stereotipno, predstavljajući sve migrante na isti način. Prisutnost i stereotipa i društveno štetnih komunikacijskih formi uočena je tek u jednoj sedmini sadržaja, a djelomično u još jednoj. Nije pronađena prisutnost ni stereotipa ni društveno štetnih komunikacijskih formi u više od dvije trećine ukupnog sadržaja. Vodeći hrvatski portali ipak nisu većinski negativistički izvještavali o migrantima, a dominantan je ton većine članaka prema migrantima bio neutralan.

Nakon toga je slijedio negativan, dok se na posljednjem mjestu po učestalosti nalazio pozitivan ton članka. Iznimka je jedino bio portal u kojem je dominantan bio negativan ton članaka prema migrantima.

Etička povelja

Iz Etičke povelje o medijskom praćenju migracija koju su usvojili u Kartagi (Tunisu) 11. prosinca 2019. novinari iz Afrike, Amerike, Azije i Europe:

- Riječi su bitne – Svaki novinar koji prati migracijska pitanja trebao bi preispitati podrijetlo i utjecaj izraza koje koristi. Treba koristiti terminologiju i pojmove koji su u skladu s međunarodnim pravom i ljudskim dostojanstvom. Treba izbjegavati mržnju, rasizam i diskriminaciju – novinar ih dešifrira i ide dalje od govora mržnje, rasizma, ksenofobije i diskriminacije.
- Činjenice su složene – Posao novinara sastoji se od izvještavanja o pojedinim pričama u globalnom povijesnom, socioekonomskom, kulturnom i geopolitičkom kontekstu. Novinar identificira i propituje klišeje i stereotipe vraćajući se činjenicama u njihovom kontekstu te dekonstruira govore koji kriminaliziraju migrante i smatraju ih prijetnjom. S obzirom na složenost migracijskih problema, diversificira izvore informacija, novinarske žanrove, teme i kutove.
- Informirani pristanak – Novinar ljudima daje glas, dopušta im da elaboriraju i poziva ih da postanu akteri debate. Taj se glas prikuplja na temelju informiranog pristanka: znajući da nemaju svi jednaku kontrolu, niti istu medijsku pismenost, voditelj intervjuja objašnjava osobi koju intervjuira konačnost svog novinarskog rada i moguće rizike u vezi s objavom njegova svjedočenja i/ili njegove slike. Radi se o tome da se ne našteti ranjivim osobama.

- Imajte empatiju i budnost – Novinar ne traži senzaciju. U svojoj ulozi svjedoka, pokazuje empatiju, ali prikazuje situaciju onakvom kakva jest, pritom pazeci na istinitost priča koje prikuplja.
 - Nikada ne prihvaca platiti da bi dobio svjedočanstvo. Poštuje kulturu, vjeru i tradiciju ljudi koje intervjuiraju. Novinar ostaje oprezan na stereotipe ili klišeje koji u svakom društvu nastoje stigmatizirati Drugog – stranca.
 - Snaga slika – Novinar bi trebao osigurati informirani pristanak migranta za objavu njegove fotografije/videa. Nikada ne prihvaca platiti fotografiju/video. Maloljetnici se fotografiraju ili snimaju samo pod uvjetom da njihov pristanak potvrdi roditelj ili rođak. Fotografije se dostavljaju redakcijama s posebnim natpisima kako bi se spriječili nesporazumi, zlouporaba ili zlonamjerna upotreba. Osobito snažne, ponekad šokantne, grafičke slike koje prikazuju ekstremne situacije objavljaju se ili šire samo ako su proizvedene s namjerom objašnjenja, uvjerenja ili osude, a ne traženja senzacionalnog.

- PREMA RIMSKOJ POVELJI,
U IZVJEŠĆIVANJU O IZBJEGLICAMA
I MIGRANTIMA TREBA**

 - Koristiti odgovarajuću terminologiju koja odražava nacionalno i međunarodno pravo.
 - Paziti na točnost informacija — izbjegavanje širenja netočnih, pojednostavljenih ili iskrivljenih informacija o tražiteljima azila, izbjeglicama, žrtvama trgovine ljudima i migrantima.
 - Štititi one koji razgovaraju s medijima — usvojiti rješenja kako bi se osiguralo da se pojedinci koji pridonose priči ne mogu identificirati imenom ili slikom
 - Konzultirati stručnjake — kad god je moguće, konzultirati stručnjake i organizacije sa specifičnim znanjem o ovoj temi kako bi se objavilo jasne i sveobuhvatne informacije koje analiziraju korijene fenomena.

OPREZ: PREDRASUDA NA PUTU!

U izvješćivanju o ranjivim skupinama i traumatičnim događajima dolazi do nepoštivanja i ne slijedenja pravila struke, etičkih kodексa i odrednica do te mjere da subjekti samih priča nerijetko podliježu sekundarnoj viktimizaciji, dodjeli krivice i predbacivanju javnosti u cilju podizanja čitanosti i prodaje medija. U izvanrednim situacijama i pisanju o ranjivim skupinama, uloga i pristup novinara od izuzetne su važnosti – potrebno je ispitati koji su motivi za plasiranje informacije, poštuje li se novinarska etika, je li moguće i na koji način provjeriti informacije te predvidjeti posljedice koje sami medijski izvještaji mogu imati na žrtve i percepciju šire javnosti.

Lako je upasti u predrasudu. Tuđe čemo ponašanje uglavnom pripisati drugima i njihovim osobinama, pogotovo kada se radi o negativnom ishodu – npr. netko se ozlijedio jer je nemaran, brzoplet ili neodgovoran. To se u psihologiji zove *osnovna atribucijska pogreška* i javlja se u svim situacijama u kojima podcjenjujemo važnost situacije, a precjenjujemo u kojoj mjeri posljedice odražavaju osobine pojedinca. Ignoriranje objektivnih okolnosti kada su u pitanju drugi ljudi, možda u nedostatku informacija, velika je perceptivna pristranost, a druga se odnosi na

pretjerano korištenje okolnosti za opravdavanje vlastitog ponašanja, što može ukazivati na patološke obrasce mišljenja i ponašanja.

Čini se kako možemo biti previše usredotočeni na sebe, a od drugih očekivati previše, što u konačnici utječe na to što percipiramo i zaključujemo. O tim zaključcima ovisi mnogo toga – od školskog i profesionalnog uspjeha, učinkovitosti psihoterapije, doživljaja depresije, zadovoljstva životom itd. U kontekstu zdravlja, percepcija uzroka i odgovornosti važna je u predviđanju tzv. zdravstvenih ponašanja, ali i spremnosti pojedinca da pomažu i suočaju s određenim ranjivim društvenim skupinama – primjerice ovisnicima, starijim osobama, osobama s invaliditetom.

Naše procjene uzroka ponašanja neminovno utječu na emocije prema tom ponašanju, odnosno osobi koja to čini. Emocije pokreću nas, našu motivaciju i niz drugih psihičkih procesa koji nas određuju. U kontekstu empatije i pomoći, skloniji smo ih pružiti pojedincima za koje procijenimo da nisu osobno odgovorni za vlastito stanje, nego su žrtve okolnosti. U protivnom, ako smatramo da je pojedinac osobno odgovoran za svoj problem, javit će se u najboljem slučaju ravnodušnost ili dosta ekstremnije emocije poput ljutnje, mržnje ili gađenja.

Nas ne zanima samo što je uzrok niti koji je stupanj kontrole nad nečijim ponašanjem. Ponovno, jer smo društvena bića, imamo potrebu to isto ponašanje i prosuđivati, a katkada i osuđivati. Tako se zaključak o uzrocima nužno veže za pitanje moralne odgovornosti koje sadržava dva ključna potpitanja: je li problem u pojedincu, i ako je, koliko sâm pojedinac može utjecati na svoj problem? Možemo to pojasniti na primjeru ovisnosti – osoba može biti odgovorna za pojavu ovisnosti, ali jednom kada se nađe u začaranom krugu ovisnosti, često društvena zajednica preuzima odgovornost za rješavanje problema. Naravno, s ovakvim se zaključkom neće svi složiti, pa ima onih koji će pretpostaviti

kako je ovisnost dublje pitanje zbog čega osobu ne možemo smatrati odgovornom jer se dovela u to stanje, a bit će i onih koji smatraju da se ovisnici sami moraju pobrinuti za rješavanje vlastitog problema. Upravo su navedene razlike u atribucijama osnova modela koji nastoji predvidjeti našu spremnost za pomaganje drugima: da bi pojedinac bio moralno odgovoran za djelo, potrebno je da se uzrok ponašanja nalazi u njemu te da je ponašanje kontrolabilno.

Prema medicinskom modelu pomaganja, pojedinci nisu odgovorni niti za problem niti za rješenje problema i stoga zaslužuju profesionalnu pomoć, njegu, skrb, lijekove i slično. Ovaj model omogućava pojedincu u potrebi prihvatanje pomoći bez osjećaja krivnje, no isto tako može stvoriti ovisnost o tzv. pomagačima.

Moralni model pripisuje odgovornost za nastanak i za rješavanje problema pojedincu. Osnovna pretpostavka je da ljudi imaju slobodu izbora te se sami dovode do određenog stanja. Ovaj pristup ne odobrava pomaganje, a u osobi izaziva osjećaj krivnje, često ignorirajući druge potencijalne faktore koji su mogli utjecati na problem. Moralni model zapravo ne predviđa pomoći, već neprestano podsjećanje pojedinca na vlastitu odgovornost. Odgovornost za nastanak problema, no ne i za njegovo rješenje osnova su prosvjetiteljskog modela. Pojedincima je potrebna određena pomoć i disciplina da bi promijenili svoje stanje, no za nastanak problema osobno su odgovorni i ono je posljedica njihovog životnog stila, zdravstvenog ponašanja i pogrešnih odluka. Primjeri za to su prekomjerna težina, visoki krvni tlak i slično. S druge strane kompenzacijski model pretpostavlja da odgovornost za nastanak problema nije u pojedincu, ali je on osobno odgovoran za njegovo rješavanje – treba iskoristiti svoje unutarnje resurse i vještine te preuzeti kontrolu nad svojim životom i stanjem.

• • • • • • • • • • • • • • •
• Stereotipne pretpostavke o osobama
• s invaliditetom temelje se na praznovjerju,
• mitovima i uvjerenjima iz prethodnih,
• manje prosvjetljenih vremena.
• Oni su inherentni našoj kulturi i djeluju
• djelomično zato što se stalno reproduciraju
• komunikacijskim medijima:
• knjigom, filmom, televizijom, novinama
• i oglašavanjem.
• Štoviše, na isti način na koji se rasistički
• ili seksistički stavovi, implicitno ili eksplisitno,
• stječu kroz "normalni" proces učenja,
• tako se stječu i negativne pretpostavke
• o osobama s invaliditetom,
• kaže Colin Barnes.

• • • • • • • • • • • • • • •

I NOVINARI TREBAJU POMOĆ I POTPORU

*Izvještavanje o ranjivim skupinama,
kao i ono o izvanrednim događajima predstavlja
jednu od najvažnijih tema u novinarstvu,
ali najčešće je zanemarena*

Dok kao čitatelji suošćemo sa žrtvama iznenadnih događaja, kao što su prirodne katastrofe ili razne nesreće, i ljudima u ranjivim situacijama te upijamo njihova svjedočanstva i tražimo način kako im pomoći, zaboravljamo kako sve što vidimo i čujemo ovisi o novinarima i medijskim djelatnicima. Bez njihova rada malo bismo toga znali, vidjeli i čuli. Riječ je često o potresnim prizorima, u kojima se novinari nerijetko i sami angažiraju kako bi pomogli – više je to od same potrage za informacijama.

Novinari se često nađu u nepredviđenim situacijama, i svjedoče da ih tada preplavljuju emocije: "Sve se te emocije slože i poslože i onda ti, ono, nastane totalni kaos. Pojedu te. Sastave te u stvari emocije. Dobro te sastave. A ne smiješ ih pokazati, ne smiješ ih izbaciti jer trebaš i dalje raditi...", svjedoči jedna profesionalna novinarka o stresu svojeg posla i psihoemocionalnim reakcijama. Zanimljivo je prisjetiti se kako je u 19. stoljeću i August Šenoa ostavio olovku i redakciju *Vienca* i priskočio u pomoć

stradalima u velikom zagrebačkom potresu. Ubrzo je obolio i stradao od upale pluća jer se bezrezervno brinuo o stradalima te 1880. godine. Slične primjere nesebičnog pomaganja novinara mogli smo vidjeti i u Domovinskom ratu.

Uvijek iznova valja pročitati ovo svjedočanstvo, a pogotovo u trenucima kada smo nezadovoljni mamilacko-senzacionalističkim pristupom uređivanju ili kada smatramo da su novinari otišli predaleko razotkrivajući privatnost ljudi u traumi. Da, i takvih primjera ima, ali za takve su primjere većim dijelom odgovorni oni koji već dugo nisu bili na terenu, koji nisu osjetili prašinu na svojoj koži niti uživo slušali krikove nevino stradalih...

Ako je u novinarstvu išta sigurno, onda je to činjenica da će možda već danas krenuti u nove zadatke izvještavanja o izvanrednim događajima ili ranjivim skupinama. Intuicija i emocije sigurno nisu dovoljne, a ni dugoročno održive kao glavni oslonac u izvještavanju. Hrvatski novinari prilično su nepripremljeni za rad u izvanrednim situacijama i s ranjivim skupinama te su često prepušteni sami sebi u izazovnim zadacima. Kolege i kolege u redakcijama svojim radom mogu učiniti mnogo za svoju struku, no na fakultetima je i strukovnim organizacijama dužnost i obveza pobrinuti se da sljedeće generacije novinara budu spremnije – psihički i fizički – za rad u traumatičnim okolnostima i emotivno zahtjevnim uvjetima.

POSLJEDNJI SAVJET

Davor Ljubimir za naše društvo kaže da je postmoderno i da u njemu vladaju masovni mediji; da je individualističko i obilježava ga vladavina slobode; informacijsko jer njime vladaju informacije. No ono je i potrošačko jer njime vlada tržiste i konačno, ono je društvo znanja – a zapravo bi se moralo govoriti o društvu izobrazbe, jer u tom društvu daleko smo mi još od (sa)znanja...

Htjeli mi to prihvatiti ili ne, današnje je društvo komunikacijska konstrukcija, na što je upozorio John Pungente jasnom i plakativnom rečenicom: "Svi su mediji konstrukcija." A i društvo je prema Thomasu Baueru *komunikativno konstruirano*. To znači da se organizira u strukturama komunikacije i da postoji (samo) kao komunikacijski proizvod. Ono je komunikacijska konstrukcija. Ako mediji konstruiraju stvarnost, hoće li onda i budućnost biti komunikacijski stvorena?

Ako mediji konstruiraju stvarnost, je li onda ta stvarnost za ranjive skupine – bolja ili gora? Ima li ih u medijima i kako ih se prikazuje? I kakva je njihova budućnost? I to u svijetu u kojem, kako piše Stuart Hall, "mediji posjeduju moć da na određeni način predstave svijet. I baš zato što postoji toliko različitih i suprotnih načina na koje se značenje svijeta može izgraditi,

od suštinske je važnosti što se i tko izostavlja i kako se predstavljaju stvari, ljudi, događaji i odnosi.” Kako se predstavljaju isključeni – oni potrebiti inkluzije – oni koji s nama dijele ovo društvo, oni koji žive baš na samome izvoru nesporazuma o čovjeku i njegovim vrednotama (koje su nepromjenjive bez obzira na rasu, podrijetlo, društveni status), a za koje je “zabluda da ne postoje dobrota, ljepota i istina, samo zato što se oko njih ne možemo složiti”?

Dakle ne želimo prikazivati ljudi koji imaju različitih poteškoća tako da izazivamo sažaljenje, što često bude slučaj u komercijalnim medijima. Cilj je pisati afirmativno, predstaviti žive ljudе u živim situacijama koji su aktivni članovi društva i pridonose mu u različitim kulturnim područjima, ne prepisivati iz drugih medija, biti profesionalni; želimo naći ljudе koji vrijede, ljudе koji nešto dobro rade i predstaviti ih u njihovom uspjehu i njihovoj borbi.

O osjetljivim temama informacije prenose gotovo svi mediji, no malobrojni su primjeri dobrog novinarstva i primjenog izvještavanja o djeci. Tako primjeri pozitivnog novinarstva ostaju na margini jer prevladaju oni senzacionalistički. U praksi su rijetke i blage sankcije za one koji se ne drže zakona, preporuka i smjernica pa javnost vidi kako se to ne poštuje. Maja Flego navodi i sljedeće: “Nekada se može činiti da su tu zakoni o zaštiti djece u izvještavanju sasvim jasni, pogotovo Zakon o elektroničkim medijima koji izričito zabranjuje otkrivanje identiteta djeteta, no bilo bi mnogo jednostavnije kada bismo se svi slagali u tome što je to što ugrožava sigurnost djeteta.” Stoga se, uz zakone i propise, očekuje i stručna procjena te etička angažiranost novinara.

Medijska pismenost je nešto što nam treba na svim razinama. Ona je obično usmjerena prema djeci, no jednakо je potrebna starijoj populaciji, što se posebno vidjelo u pandemijsko vrijeme. Novinari moraju znati gdje tražiti podatke kada pišu o osjetljivim temama, čitati zakone, znati pronaći i interpretirati podatke, uključiti stručne sugovornike; a ocijenjeno je kako je upravo takvo specijalizirano novinarstvo u Hrvatskoj na najnižoj razini. Novinarstvo danas više ne može biti samo komercijalno isplativo. Novinarstvo u našem društvu, pogotovo u ovo vrijeme, ima daleko veću ulogu. Potrebno je ozbiljno zakoračiti u digitalno društvo i uključiti društvene mreže u svoj rad: cilj uključivanja jest da se uđe u sadržaj koji većina gleda.

Osobe iz ranjivih skupina treba prihvati kao stručnjake koji su spremni iznijeti svoje mišljenje – spremne su i s novinarima razgovarati o tim problemima; dakle da se ne srame, ne boje, ne strahuju da će nakon svojeg javnog medijskog nastupa biti stigmatizirane, na neki način oštećene, u političkom ili nekom profesionalnom smislu. Voljeli bismo ovim priručnikom razviti inkluzivno novinarstvo. To nije nimalo lako jer treba plivati protiv, u hrvatskim medijima, dominantne uređivačke struje, ali vjerujemo da je moguće!

• • • • • • • • • • • • • • •
• BARBARA KOLUCKI I DAFNA LEMISH
• DAJU SLJEDEĆE SAVJETE
• KAKO POSTIĆI INKLUIZIJU U MEDIJIMA
•

• Pomoću eksplisitnih (izravnih)
• i implicitnih (neizravnih)
• slika i poruka:

- — EKSPLICITNO
 - Pružiti praktične informacije, iskreno
 - i istinito odgovoriti na pitanja
 - te obradivati i uključivati posebne
 - priče o razlikama.
- — IMPLICITNO
 - Uključiti raznolik svijet kao nešto
 - svakodnevno, bez ikakvog spominjanja
 - razlika.

POGOVOR VODITELJA PROJEKTA

Ovaj priručnik za novinare rezultat je projekta *Uključiva kultura – potpora socijalnoj inkluziji kroz kulturu putem Vjenca* koji je tijekom dvije godine okupio više od trideset stalnih suradnika, mahom novinara i urednika. Nositelj je projekta bila Matica hrvatska, a partneri Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu i Udruga Pragma. Središnji dio projekta bio je redoviti prilog *Inkluzija* koji je od studenoga 2020. do kraja rujna 2022. izlazio kao podlistak *Vjenca, književnog lista za umjetnost kulturu i znanost* Matice hrvatske. Unatoč pandemiji i potresu, koji je teško oštetio našu redakciju, zbog čega je veći dio aktivnosti u prvoj godini projekta pripreman na daljinu, uspjeli li smo ostvariti sve zacrtane aktivnosti i prvi veći projekt MH, sufinanciran sredstvima EU, uspješno privodimo kraju. U okviru projekta objavljeno je ukupno 44 broja *Inkluzije* na 352 stranice novinskog formata, s 263 članka veličine 5 kartica. Održano je i 12 cjelodnevnih edukacija za novinare, okrugli stol, webinari...

Kako je u uvodniku prvog broja *Inkluzije* zapisao urednik našeg priloga Boris Beck, "svaki je peti naš sugrađanin umirovljen, svaki sedmi s invaliditetom, svakom drugom nezaposlenom prijeti siromaštvo", zbog čega su oni, a i mnogi drugi, od

djece i studenata, do beskućnika, hrvatskih branitelja ili mladih isključeni i iz hrvatskoga društva i iz kulture. O njihovim su potrebama pisali naši vrsni reporteri i stručnjaci, koji su na stranicama *Inkluzije* obišli Hrvatsku uzduž i poprijeko, od nakon potresa razrušene Banovine i opustošene Slavonije do hrvatskoga sjevera i obale. Donosili su reportaže, portrete, izvještaje, razgovore, pisali o aktualnim problemima koje muče mlade na putu do zapošljavanja, o izazovima s kojima se u virtualnom svijetu susreću djeca i školarci, o životima osoba treće dobi, o birokratskim i administrativnom zavrzlama koje koče napredak i razvoj.

Izbjegavali smo pritom plitko kritizerstvo, a tragali za konstruktivnim i ostvarivim rješenjima. Izvještavali smo u *Inkluziji* i o studentskoj kulturi, knjižnicama i kazalištima za slike, aktivnostima udruga proisteklih iz Domovinskog rata, razgovarali s mlađim umjetnicima i s doajenima. *Inkluzija* je pokazala da unatoč društvenoj i medijskoj marginalizaciji, mnogi pripadnici ranjivih skupina u našem društvu provode uspješne i kvalitetne kulturno-umjetničke projekte, čime svjedoče da dob, spol, bolest, dislociranost ne moraju nužno biti ograničenje.

Nakon dvije godine projekta s pravom možemo reći da smo našim prilogom za promicanje socijalne uključenosti u hrvatskom novinarstvu inaugurirali nov tip inkluzivnog novinarstva koji će 20 certificiranih novinara dalje naslijedovati i razvijati. Priručnik koji je pred vama rezultat je akumuliranog znanja i vjerujemo da će vam biti od koristi u suočavanju sa svakodневnim profesionalnim izazovima.

Goran Galić,

glavni urednik *Vjenca* i voditelj projekta

IZVORI ZA PRIRUČNIK

Članci objavljeni u *Inkluziji*, dodatku *Vjenca*

Nedjeljko Marković. "Siromašni u medijima".

Vjenac, Inkluzija br. 4. 17. prosinca 2020.

<https://www.matica.hr/inkluzija/4/siromasni-u-medijima-31119/>

Marija Granić. "Zašto pomažemo drugima".

Vjenac, Inkluzija br. 5. 14. siječnja 2021.

<https://www.matica.hr/inkluzija/5/zasto-pomazemo-drugima-31161/>

Danijel Labaš. "Ljepši od Apolona, poželjniji od Afrodite.

Razmišljanja na temu odnosa medija, etike i inkluzije". *Vjenac, Inkluzija* br. 7. 1. srpnja 2021.

<https://www.matica.hr/inkluzija/17/ljepsi-od-apolona-pozeljniji-od-afrodite-31886/>

Nedjeljko Marković. "Društvene stigme i mentalno zdravlje".

Vjenac, Inkluzija br. 23. 4. studenoga 2021.

<https://www.matica.hr/inkluzija/23/drustvene-stigme-i-mentalno-zdravlje-32326/>

Nedjeljko Marković. "Izbjegavanje stigmatizacije".

Vjenac, Inkluzija br. 24. 18. studenoga 2021.

<https://www.matica.hr/inkluzija/24/izbjegavanje-stigmatizacije-32402/>

Igor Kanižaj. "Žrtve komercijalizacije u medijima".

Vjenac, Inkluzija br. 25. 2. prosinca 2021.

<https://www.matica.hr/inkluzija/25/zrtve-komercijalizacije-u-medijima-32430/>

Igor Kanižaj. "I novinari trebaju pomoći i potporu".

Vijenac, Inkluzija br. 27. 13. siječnja 2022.

<https://www.matica.hr/inkluzija/27/i-novinari-trebaju-pomoc-i-potporu-32617/>

Danijel Labaš. "Uz Svjetski dan slobode medija 3. svibnja".

Vijenac, Inkluzija br. 35. 6. svibnja 2022.

<https://www.matica.hr/inkluzija/35/uz-svjetski-dan-slobode-medija-3-svibnja-33148/>

Nedjeljko Marković. "Izbjegavanja stigmatizacije".

Vijenac, Inkluzija br. 38. 2. lipnja 2022.

<https://www.matica.hr/inkluzija/38/izbjegavanja-stigmatizacije-33220/>

Radionice održane u Matici hrvatskoj, Zagreb

Danijel Labaš. "Medijska etika i inkluzija u medijima".

12. lipnja 2021.

Danijel Labaš. "Inkluzivnost današnjih stilova medijske kulture — istina ili mit?".

9. listopada 2021.

Danijel Labaš. "Slika djece i mladih u medijima — od maloljetnika kao problema do problema maloljetnika".

13. studenoga 2021.

Ivan Uldrijan. "Ranjive/manjinske skupine u medijima — na putu od crne do bijele kronike".

13. studenoga 2021.

Igor Kanižaj. "Prikaz osoba s invaliditetom u medijima

— Smjernice za izvještavanje o osobama s invaliditetom".

30. listopada 2021.

Ivan Uldrijan. "Što su to stereotipi, zašto se pojavljuju u medijima, kako ih prepoznati i kako im se oduprijeti? Stereotipi o (djeci i mladim) migrantima".

27. studenoga 2021.

Ivan Uldrijan. "Uključiva medijska kultura — etikom

i odgovornošću protiv predrasuda i stereotipa o drugima i drugačijima".

27. studenoga 2021.

Igor Kanižaj. "Izvještavanje u izvanrednim događajima".

11. prosinca 2021.

SURADNICI NA KNJIZI

Prof. dr. sc. Danijel Labaš,

pročelnik Odsjeka za komunikologiju Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Između ostalog, bio je zamjenik direktora Informativne katoličke agencije u Zagrebu, urednik informativnog programa Hrvatskoga katoličkog radija te novinar i urednik *Glasa Koncila*, gdje je i dalje mentor mladim novinarima. Predsjednik Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu i voditelj projekta *Djeca medija*.

Izv. prof. dr. sc. Igor Kanižaj,

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Koautor UNESCO-ve Pariške deklaracije o medijskoj i informacijskoj pismenosti u digitalno doba. Od 2016. do 2019. nacionalni koordinator najvećeg europskog istraživanja o medijskim *online* navikama djece i roditelja *EU KIDS Online*. Od 2020. suradnik istraživač znanstvenog projekta *JOURLAB – Istraživački novinarski laboratorij: Vjerodostojnost medija kroz kulturu eksperimenta i inovacije u redakcijama*.

Nedjeljko Marković, dipl. socijalni radnik

Predsjednik Hrvatske mreže protiv siromaštva usmjereni zagovaranju ranjivih skupina i udruge Pragma čiji je cilj razvoj demokratske političke kulture, obrazovanje, socijalna djelatnost te zaštita mentalnog zdravlja. Od 2008. vanjski je suradnik na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Studijskom centru socijalnog rada.

Mag. psych. Marija Granić,

psihologinja u udruzi Pragma gdje se bavi promicanjem, unapređivanjem i zaštitom ljudskih prava, odgojem i obrazovanjem, zaštitom mentalnog zdravlja i prevencijom ovisnosti te individualnim psihološkim savjetovanjem mladim. Od 2021. predaje psihološke predmete u Ustanovi za cjeloživotno učenje Magistra. Završila je početni stupanj psihoterapijskog pravca Transakcijska analiza te prvi stupanj Kognitivno-bihevioralne psihoterapije.

Dr. sc. Ivan Uldrijan,

poslijedoktorand na Odjelu za komunikologiju Hrvatskoga katoličkog sveučilišta i vanjski suradnik na Fakultetu hrvatskih studija. Sudjelovao u više znanstvenih i stručnih skupova, okruglih stolova i tribina, surađivao na znanstvenome projektu, objavio više znanstvenih i stručnih radova. Novinarsko iskustvo stekao je u tiskanim i elektroničkim medijima. Član je Društva za komunikacijsku i medijsku kulturu i predavač na projektu *Djeca medija*.

Doc. dr. sc. Boris Beck,

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Dugogodišnji urednik, publicist i novinar, objavio devet beletrističkih, esejičkih i znanstvenih autorskih knjiga. Kolumnist *Večernjeg lista*. Suradnik Hrvatskog biblijskog društva na novom prijevodu *Biblije*. Urednik *Inkluzije*, dvotjednika *Vijenca* Matice hrvatske, unutar projekta *Uključiva kultura – potpora socijalnoj inkluziji kroz kulturu putem Vijenca* 2020.–2022.

AUTORI POJEDINIХ POGLAVLJA

RIJEČ UREDNIKA

- Boris Beck

ZA POČETAK — PITANJE

- Nedjeljko Marković

UTRKA ZA INFORMACIJOM

— I NJEZINE ŽRTVE

- Danijel Labaš

ZAŠTO TREBA PISATI

O RANJVIM SKUPINAMA

- Nedjeljko Marković

TRAŽI SE PARTNERSKI PRISTUP

- Nedjeljko Marković

IZVJEŠTAVANJE O DJECI

ČIJI SU RODITELJI U ZATVORU

- Igor Kanižaj

HM, NE IZGLEDATE SIROMAŠNO

- Nedjeljko Marković

OSOBE IZA INVALIDITETA

- Nedjeljko Marković

LJUDI KOJI NAM DOLAZE

- Ivan Uldrijan

OPREZ: PREDRASUDA NA PUTU!

- Marija Granić

I NOVINARI TREBAJU POMOĆ I POTPORU

- Igor Kanižaj

POSLJEDNJI SAVJET

- Danijel Labaš

POGOVOR VODITELJA PROJEKTA

- Goran Galić

Iako je ovo djelo namijenjeno u prvom redu novinarima s nakanom da bude vrijedna pripomoć, smjerokaz u njihovu izvješćivanju o ranjivim skupinama, pomnijim čitanjem može se vidjeti da ono otvara mnogo šire horizonte promišljanja o značenju, dostojanstvu i vrednovanju ranjivih skupina unutar hrvatskoga društva. Djelo, pisano veoma jednostavnim jezikom, razumljivim kako profesionalnim djelatnicima na medijskom području tako i laicima, značajna je pomoć u razumijevanju problema s kojima se susreću ranjive skupine.

prof. dr. sc. **Jerko Valković**

Ciljana publika su ne samo medijski djelatnici već i studenti koji se pripremaju za ulazak u medijsku galaksiju, kao i sve društvene institucije kojima je stalo do podizanja medijskih standarda u pogledu izvještavanja o ranjivim skupinama. Djelo je u tom smislu izvrstan predložak za razne vrste radio-nica, ne samo novinarskih, već svake zainteresirane javnosti ili struke kojima je rad s ranjivim skupinama izravno ili neizravno opis posla kojim se bave. U popularizacijskom žanru u kojem je napisano, djelo ima sve odlike izvrsnosti.

izv. prof. dr. sc. **Ivica Šola**

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda

Dокумент je isključiva odgovornost Matrice hrvatske